

Вячеслав Туляков

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України*

<https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>

В ЛАБІРИНТАХ НЕЙРОВІКТИМОЛОГІЇ...

Синдром третьої людини: нейровіктимологічний вимір виживання у критичних ситуаціях.

Синдром третьої людини: Що це за дивна присутність, яка допомагає нам у моменти життя і смерті? Стаття оглядачки El Pais Хуанхо Віллаба о загадках людської віктимності. <https://english.elpais.com/science-tech/2025-02-02/third-man-syndrome-what-is-the-strange-presence-that-assists-us-in-life-or-death-moments.html>

Феномен «третьої людини» давно привертає увагу дослідників у різних сферах – від нейронауки до психології та віктимології. Йдеться про суб'єктивне переживання присутності когось іншого у моменти крайнього стресу або загрози життю, що, як зазначають свідки, допомагає їм вижити.

Цей феномен спостерігається в умовах екстремального виживання: під час багатоденного дрейфу в морі, тривалого ув'язнення, голодування або навіть у бойових умовах. Як зазначав угорсько-канадський психолог Пітер Зюдфельд, Homo sapiens є «незламним видом», а механізми подолання стресу є невід'ємною частиною нашої здатності адаптуватися до надзвичайних ситуацій.

У своїй книзі «Фактор третьої людини» історик і науковий письменник Джон Гайгер систематизував десятки випадків переживання цього явища. Всі вони пов'язані зі станами крайньої самотності, фізичного виснаження та небезпеки смерті. Це особливо помітно в розповідях про військові конфлікти, коли бійці, що опиняються на межі виживання, повідомляють про відчуття невидимої підтримки, що допомагає їм витримати страждання та психологічне навантаження.

Наразі наукова спільнота пропонує різні пояснення цього феномену: від сенсорної ілюзії та галюцинацій, викликаних фізичним навантаженням або дефіцитом кисню, до активації глибших структур мозку, які мобілізують ресурси організму для подолання кризи. Однак саме віктимологічний аспект цього явища залишається недостатньо дослідженим. Чи може феномен третьої людини бути також природним механізмом виживання жертв злочинів, тортур, військовослужбовців або цивільного населення в умовах збройних конфліктів, блокад і облог?

Сучасні нейрокримінологічні дослідження вже відкривають нам багато аспектів реакції мозку на стрес та загрозу. Проте саме поняття «нейровіктимології» як окремого напрямку досліджень поки що тільки формується. Вивчення мозкових механізмів, що активуються під час страждань, важливе не лише для розуміння реакцій жертв, але й для розробки психологічної підтримки, реабілітації та превентивних заходів.

Можливо, особливу увагу слід приділити тому, як подібні стани впливають на жертв збройних конфліктів. Свідчення про переживання «третьої людини» у людей, що вижили під час бомбардувань, перебування в окупації або насильницького переселення, можуть допомогти зрозуміти,

як екстремальний стрес впливає на нейрофізіологічні процеси. Це, у свою чергу, сприятиме розробці нових підходів до психологічної допомоги постраждалим.

У своїх висновках Гайгер висуває цікаву гіпотезу: чи можна навчитися свідомо активувати цей механізм у складні моменти життя? Якщо ця внутрішня «компенсаторна фігура» є частиною нашого мозку, можливо, її можна використати для подолання травматичних наслідків або навіть як елемент когнітивної терапії. Це відкриває перспективи для міждисциплінарних досліджень, що поєднують віктимологію, нейронауку та психологію.

Формування нейровіктимології як наукового напрямку нейрокримінології (див Туляков В. О. Нейрокримінологія та питання реформи кримінального права Кримінально-правова правотворчість: визначення та значення : Міжнар. наук.-практ. конф. : зб. тез (28 трав. 2021 р., м. Одеса) / НУ «ОЮА». – Одеса : Гельветика, 2021. – С. 37-41.[URI https://hdl.handle.net/11300/25158](https://hdl.handle.net/11300/25158)) дозволить розширити наше розуміння того, як мозок реагує на страждання, і допоможе розробити ефективніші підходи до підтримки жертв конфліктів та правопорушень.

Зрозуміло, що питання репрезентативності та валідності застосування нейробіологічних висновків існують. Існує й подальша необхідність в їхньої верифікації та перевірці.

Поруч з цим, отримані результати потребують подальшого теоретичного осмислення.

Пам'ятаємо: після виходу останнього видання «Злочинної людини» Чезаре Ломброзо в якому відомий італієць затвердив класичну сьогодні точку

зору про те, що злочин – це не тільки продукт природжених властивостей людини, але поєднання біологічних і соціальних факторів, більшість кримінальних кодексів Європи поступово перейшла на багатокільцеву модель.

Покарання для випадкових та нестійких злочинців та заходи соціального захисту та безпеки для звичайних та природних злочинців.

Так і у галузі подолання віктимізації кримінально-правові компенсація та реституція стали даністю кримінальної законотворчості XXI століття.

Поруч з цим, концептуально проблеми залишилися. Отже, можливо, ключ до подолання девіантності, віктимності, самотності та травми частково лежить всередині нас самих.

IN THE LABYRINTHS OF NEUROVICTIMOLOGY... THE THIRD MAN SYNDROME: A NEUROVICTIMOLOGICAL PERSPECTIVE ON SURVIVAL IN CRITICAL SITUATIONS

The Third Man Syndrome: What strange presence helps us in moments of life and death?

An article by El País columnist Juanjo Villalba on the mysteries of human victimhood (<https://english.elpais.com/science-tech/2025-02-02/third-man-syndrome-what-is-the-strange-presence-that-assists-us-in-life-or-death-moments.html>)

The phenomenon of the "third man" has long intrigued researchers across various fields—from neuroscience to psychology and victimology. It refers to

the subjective experience of sensing another presence in moments of extreme stress or life-threatening danger, which, according to witnesses, helps them survive.

This phenomenon is observed in extreme survival conditions: prolonged drifting at sea, long-term imprisonment, starvation, or even combat situations. As Hungarian-Canadian psychologist Peter Suedfeld pointed out, *Homo sapiens* is an "unbreakable species," and stress-coping mechanisms are an integral part of our ability to adapt to extraordinary situations.

In his book *The Third Man Factor*, historian and science writer John Geiger systematized dozens of cases of this phenomenon. They all involve extreme loneliness, physical exhaustion, and life-threatening danger. This is particularly evident in accounts of military conflicts, where soldiers on the brink of survival report feeling an invisible support that helps them endure suffering and psychological strain.

Currently, the scientific community offers various explanations for this phenomenon: from sensory illusions and hallucinations triggered by physical exhaustion or oxygen deficiency to the activation of deep brain structures that mobilize the body's resources to overcome crises. However, the victimological aspect of this phenomenon remains largely unexplored. Could the third man phenomenon also be a natural survival mechanism for victims of crime, torture, soldiers, or civilians in armed conflicts, blockades, and sieges?

Modern neurocriminological studies have already revealed many aspects of how the brain responds to stress and threats. However, the concept of "neurovictimology" as a distinct field of research is only beginning to take shape. Studying the brain mechanisms activated during suffering is crucial not

only for understanding victims' reactions but also for developing psychological support, rehabilitation, and preventive measures.

Perhaps special attention should be given to how such states affect victims of armed conflicts. Testimonies of people who survived bombings, occupation, or forced displacement may help us understand how extreme stress influences neurophysiological processes. This, in turn, could contribute to the development of new approaches to psychological assistance for affected individuals.

In his conclusions, Geiger proposes an intriguing hypothesis: Can we consciously activate this mechanism in difficult moments of life? If this internal "compensatory figure" is part of our brain, could it be used to overcome traumatic consequences or even as an element of cognitive therapy? This opens up prospects for interdisciplinary research combining victimology, neuroscience, and psychology.

The formation of neuro victimology as a scientific direction within neuro criminology (see Tuliakov V. O. Neurocriminology and Issues of Criminal Law Reform // Criminal Lawmaking: Definition and Significance: International Scientific and Practical Conference. Collection of Theses (May 28, 2021, Odesa) / National University "Odesa Law Academy". – Odesa: Helvetica, 2021. – pp. 37-41. URL <https://hdl.handle.net/11300/25158>) will allow us to expand our understanding of how the brain responds to suffering and help develop more effective approaches to supporting victims of conflicts and crimes.

Questions of representativeness and validity in applying neurobiological findings exist. Further verification and testing remain necessary.

At the same time, the obtained results require further theoretical reflection.

Let us remember: after the publication of Cesare Lombroso's final edition of *The Criminal Man*, in which the renowned Italian scholar established what is now a classical viewpoint—that crime is not only a product of innate human traits but a combination of biological and social factors—most European criminal codes gradually transitioned to a multi-track model.

Punishment for accidental and unstable offenders, and social protection and security measures for habitual and natural criminals.

Similarly, in the field of victimization mitigation, criminal law compensation, and restitution have become an integral part of 21st-century criminal legislation.

Yet, conceptually, the problems remain.

Perhaps, then, the key to overcoming deviance, victimization, loneliness, and trauma lies, at least partially, within ourselves.

Disclaimer: Generative AI was used while editing this text.